

Antikvariskt utlåtande

Del av f.d. Maskinverkstaden, ombyggnad till skola

Kulturhistorisk analys av byggnaden ingår i dokumenten:

"Antikvarisk förundersökning, AB DE LAVALS ÅNGTURBIN, Centralkvarteret,

uppdaterad och sammanslagen 2014-05-20, Nyréns Arkitektkontor" och

"Kulturhistorisk konsekvensanalys, AB De Laval's f.d. Turbinfabrik i Järila sjö, rev. 2015-03-19, Nyréns Arkitektkontor".

F.d. Maskinverkstaden	
Historisk benämning:	Maskinverkstaden
Nutida benämning:	Kallas i planeringsarbetet för "Maskinhallen", trp. hus 15
Fastighetsbeteckning:	Byggnad 51 E-F
Kommun:	Nacka kommun
Ursprunglig funktion:	Del av en ursprungligen större Maskinverkstad med tillverkning av ångturbiner för AB del Laval's Turbinfabrik

Bakgrund

Turbinfabriken i Järila sjö etablerades på 1890-talet av företaget AB de Laval's Ångturbin. Ångturbinens uppfinnare, Gustaf de Laval, satt i styrelsen och ägde en stor del av aktierna. De äldsta byggnaderna i området uppfördes 1896. F.d. Ritningskontoret, större delen av f.d. Maskinverkstaden med dess karaktäristiska sågtak samt en lagerbyggnad hör till ursprungsanläggningen. Fabriken byggdes om och till i omgångar under första hälften av 1900-talet och 1911 tillkom den långa Turbinhallen i anläggningens östra del. Turbinfabriken i Järila sjö avvecklades under 1960-talet.

Den sammanhängande fabriksanläggningen i Järila sjö kallas idag för Centralkvarteret. I början av 2000-talet genomfördes stora förändringar och anläggningen byggdes om till restaurang, kontor och bowlinghall. För f.d. Maskinverkstadens del innebar det att tillbyggnader i söder revs. Dessa var uppförda på 1910-talet respektive 1940-talet. Maskinverkstaden fick en ny putsad sydfasad i en brunbeige nyans som anpassade sig till anläggningens övriga tegelfasader. Nya entréer etablerades med glasade dörrar i stål och plåttäckta skärmtak mot väster. Fönster i trä och järn liksom taklanterninerna renoverades och taket täcktes med papp med samma utförande som tidigare.

2006 genomfördes en invändig ombyggnad när större delen av Centralkvarteret inreddes till visnings- och mässlokaler för Stockholms modecenter. För f.d. Maskinverkstaden innebar förändringarna att mellanväggarna och inredningen från 2000-2005 revs ut. Byggnaden fick en ny planlösning med större och mindre visningsrum, placerade utmed korridorer med väggar av glas. Nya mellanväggar uppfördes som reversibla lättväggar med glaspartier och de putsade väggarna reparerades och målades. Stomdelar av gjutjärn och trä frilades och brandskyddsmålades. Ovanpå det äldre betonggolvet göts ett nytt golv. Nya installationer drogs synliga i taken och ovan nya undertak. Några muröppningar togs upp vid igensatta f.d. fönsteröppningar mellan f.d. Lagerbyggnaden i norr och Maskinverkstaden.

Under 2015-2017 har hela Centralkvarteret genomgått en utvecklingsprocess och fastighetsägaren Profi Fastigheter har byggt om större delen av anläggningen till framförallt bostadslägenheter. Projektet har inneburit rivningar, påbyggnader, ombyggnader och nybyggnader.

Ombyggnad av f.d. Maskinverkstaden till en skola

Den f.d. Maskinverkstaden hade ursprungligen en golvyta på 3600m² som täcktes av ett sågtak, eller "shedtak", med totalt tolv "tänder". Nio av dessa har rivits i samband med den senast utvecklingsprocessen och nya flerbostadshus har etablerats på platsen. Tre av de tolv "tänderna" i sågtaket har dock rivningsförbud i gällande plan och bevaras (benämns 51E-F). I denna kvarvarande del planeras en gymnasieskola för ca 300 elever. Underlag för bedömning är: "Bygghandling, Turbinhallen, Ombyggnad skola. Semrén+Månsson 2017-10-20".

Konsekvenser för byggnadens kulturhistoriska värde

Att en stor del av det tidigare sammanhängande sågtaket revs har påverkat f.d. Maskinverkstadens kulturhistoriska värde negativt. Den stora sammanhängande rumsvolymen var ett viktigt värde för byggnaden och hörde till byggnadstypens grundläggande egenskaper. Förändringen har inneburit att f.d. Maskinverkstadens karaktär kraftigt har reducerats.

Tre av sågtaketets "tänder" är dock bevarade och ger den kvarvarande delen en karaktär som ska beaktas i byggnadens fortsatta utveckling. Ombyggnaden till gymnasieskola kommer att innebära nya mellanväggar för skolans lokalbehov. Positivt är att bygghandlingen visar att en större yta i byggnadens västra del blir samlingsrum, vilket innebär att ett helt skepp hålls öppet och takkonstruktionen blir synlig. Två korridorer löper i öst-västlig riktning och gör det möjligt att uppleva en del av sågtaketets samtliga tre "tänder" tillsammans. Även om det bara utgör en liten del av den ursprungliga situationen ger samlingsrummet och korridorerna en antydning till f.d. Maskinverkstadens tidigare bredd och djup.

Skolans s.k. basrum ligger centralt i byggnaden och får ett överljus från "sågtänderna". För ytterligare dagsljus bör övre delen av mellanväggarna utformas delvis genomsiktliga. Det skulle också vara positivt för upplevelsen av takets sammanhängande bärverk. Fönstren är utbytta under 1900-talet och de kommer inte att bytas ut i samband med denna ombyggnad. Tidigare installationer vid taket flyttas från tidigare placering för att förbättra ljusintag och upplevelsen av rymd, vilket är positivt. Ett undertak med akustikplattor kommer att behövas i skolmiljön och de utförs dikt tak. De ursprungliga karaktäristiska järnplarna tas tillvara i planlösningen och kommer att vara synliga och framträdande, nya mellanväggar anpassar sig i de flesta fall till deras placering. Inga nya håltagningar för dörrar kommer att göras och befintliga valv bevaras. Befintligt entréparti i norr med stengolv bevaras.

Med tanke på projektets förutsättningar visar bygghandlingen ett förslag som i stort tar tillvara på de kvarvarande karaktärsdrag som finns i den bevarade delen av f.d. Maskinverkstaden, vilket är positivt för byggnadens kulturhistoriska värde.

Linda Thörner

Arkitekt SAR/MSA med inriktning kulturmiljö

Marcus Ängeby

Byggnadsantikvarie, cert. sakkunnig kulturvärden (kvalificerad behörighet)